

8. Слюсаренко Н.В. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках обслуговуючої праці засобами ігрової діяльності: Навчально-методичний посібник. – Херсон: Айлант, 2002.

УДК 37.025

Кучеренко І.А.

РЕДАГУВАННЯ – ОДНА З ОСНОВНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СТИЛІСТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ 10 КЛАСУ

У статті визначено методологічні засади, обґрунтовано доцільність використання і представлено систему вправ з редагування для розвитку стилістичних умінь і навичок учнів 10 класу.

The article defines methodological principles, substantiates the expediency of usage and presents the system of exercises in editing for the development of the tenth formers' stylistic abilities and skills.

Нині українське суспільство, яке використовує державну мову в усіх сферах суспільно-політичного життя, прагне до високого культурного рівня мовлення громадян. Сучасна мобільна людина має володіти не тільки лінгвістичними засадами побудови свого мовленнєвого доробку, не лише знати основні норми української літературної мови, правильно варіювати ці норми у різних стилях, типах і жанрах мовлення, а й вміти, у разі потреби, виправляти, корелювати, редагувати власне і чуже мовлення.

Серед важливих завдань загальноосвітньої школи ХХІ ст., які потребують розробки з боку вчених, методистів, учителів, є формування і розвиток в учнів умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися усіма засобами мови – її стилями, типами, жанрами в різних ситуаціях спілкування. Стилiстичне спрямування навчання рідної мови в сучасній школі проводиться цілеспрямовано, з урахуванням характеру матеріалу, починаючи з початкових і закінчуючи випускними класами.

У старшій школі, де здійснюються узагальнюючий етап вивчення учнями відомостей зі стилістики, передбачає повне усвідомлення та оперування стилістичними поняттями, створення власних висловлювань різних стилів, типів і жанрів мовлення, знаходження і виправлення стилістичних помилок. Відповідно до чинної програми з рідної мови старшокласники повинні оволодіти такими стилістичними вміннями і навичками:

- 1) виявляти стилістичні засоби в тексті, визначати їх функцію;
- 2) характеризувати стилі мовлення з урахуванням літературних норм літературної мови;
- 3) замінювати слова доречними синонімами (з урахуванням їх стилістичного забарвлення) відповідно до стилю мовлення, мовленнєвої ситуації;
- 4) проводити стилістичний аналіз тексту (як свого, так і чужого);
- 5) утворювати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення;
- 6) аналізувати, редагувати і вдосконалювати стилістично диференційовані тексти.

Як бачимо, вміння удосконалювати тексти займає особливе місце серед вищезазначених умінь, оскільки є заключним етапом створення висловлювання і вимагає від автора переосмислення висловленої думки, її аналіз, добір кращих, доречніших варіантів мовних одиниць, редагування, заставляє ніби подивитися на свій текст зі сторони.

Метою нашої статті є визначення методичних засад, обґрунтування доцільності редагування мовлення школярами, представлення системи вправ з редагування для формування стилістичних умінь і навичок учнів 10 класу.

Питання удосконалення мовлення, самоконтролю і редагування текстів учнями загальноосвітньої школи порушувалися багатьма дослідниками (Н.Д.Бабич, О.М.Біляєв,

П.Я.Гальперін, І.А.Зимня, О.О.Леонтєв, В.Я.Мельничайко, М.І.Пентиліук, Л.П.Рожило та ін.).

“Редагування – це аналіз тексту, перевірка й уточнення в ньому відомостей, оцінка й удосконалення стилю викладеного. У процесі редагування встановлюється відповідність різним вимогам, що висувуються до літературного матеріалу того чи іншого призначення чи типу” [6: 110]. Однак в сучасних умовах суспільства редагувати і вдосконалювати слід не тільки ті тексти, що будуть опубліковані, а й власні, оскільки саме вони свідчать про загальну і мовленнєву культуру особистості.

Редагувати і вдосконалювати власне мовлення слід відповідно до існуючих у літературній мові норм: фонетичних, лексичних, граматичних, синтаксичних, стилістичних. Лексичні і стилістичні норми діють не автоматично, їх варіанти залежать від мовця, його цілей та мети. Щоб створити правильний текст необхідно добре знати структуру мови, відібрати такі мовні засоби, які були б найбільш стилістично й експресивно доречними в конкретній ситуації спілкування.

Поняття нормативного мовлення є суспільним явищем, яке зумовлене вимогами певного історичного проміжку часу, і відображає розвиток суспільства, психологію народу, його менталітет, традиції. Нормативним є мовлення, що:

- відповідає системі мови, тобто не суперечить її законам;
- у якому варіант норми володіє новими семантико-стилістичними можливостями, увиразнює, уточнює контекст, дає додаткову й вичерпну інформацію;
- у якому не допущено стилістичного (і стильового) дисонансу;
- у якому доречно, обґрунтовано застосовані норми з іншого стилю;
- у якому не допущено змішування норм різних мов під впливом білінгвальної мовленнєвої практики [2: 46].

Сучасна людина має користуватися стилістично вдалим мовленням, тобто таким, яке відповідає вимогам стилістичних норм української літературної мови – нормам стилю, сполучуваності лексем, особливостям функціонування мовних одиниць у різних стилях мовлення, що сприяють правильному, точному, доречному вираженню задумів автора.

Уміння редагувати як засіб удосконалення стилістичної вправності мовця формується з початкових класів загальноосвітньої школи, це так звана робота з чернеткою, потім (після перевірки висловлювання вчителем) – робота над помилками. У старших класах робота над виробленням умінь і навичок редагування є основною, однією з найголовніших умов, складових узагальнення і систематизації стилістичних умінь і навичок учнів.

М.І.Пентиліук для вироблення умінь і навичок із стилістики пропонує використовувати систему стилістичних вправ, що включає такі різновиди: фонетико-стилістичні, лексико-стилістичні, граматично-стилістичні, стилістичні. Вправи із редагування не класифікуються сучасними дидактами і методистами як окремий тип. Однак кожний вид стилістичних вправ включає завдання на врахування, аналіз, виправлення допущених у тексті помилок.

Завдання із редагування є різні за характером:

- знаходження і виправлення помилок у стилістично невправному тексті;
- редагування за допомогою лексичних, граматичних синонімів;
- доповнення різнотипними мовними одиницями для увиразнення тексту, вдосконалюючи його стильову особливість, тональність;
- вилучення зайвих, недоречних мовних засобів, що забезпечить стилістичну вправність, доречність висловлювання.

Серед стилістичних вправ для 10 класу загальноосвітньої школи пропонуємо такі види вправ редагувального характеру, як редагування текстів відповідно до евфонічності їх звучання, редагування текстів з боку їх стилістичного оформлення, усунення лексико-стилістичних помилок, виправлення стилістичних помилок граматичного характеру, синонімічні заміни різних синтаксичних одиниць, взаємозаміна синтаксичних конструкцій. Вправи такого характеру формуватимуть в десятикласників уміння точно і чітко оформляти

власну думку, вибрати найбільш доречний із стилістичного погляду варіант мовної одиниці з урахуванням конкретної ситуації спілкування.

Нерідко учні у своїх висловлюваннях допускають тавтологію – утворення, які є однокореневими словесними комплексами з мінімальним або максимальним ступенем ідіоматизації семантичної структури. Тавтологічні структури можуть бути членами однієї синтагми, двох і більше синтагм і складного синтаксичного цілого. Робота над виправленням помилок такого характеру – важлива складова формування і розвитку стилістичних умінь та навичок. Учні повинні вміти знаходити, виправляти і пояснювати причини стилістичних помилок, пов'язаних з порушенням смислового критерію. Часто вживання тавтологізмів зумовлене незнанням смислових і стилістичних особливостей мовних одиниць, недостатніми практичними вміннями творення і використання граматичних, лексичних форм та конструкцій, браком потрібних слів для висловлення думки. Вчитель-словесник повинен націлювати роботу школярів над контекстуальними синонімами, навчати їх не тільки знаходити синоніми, а і визначати їх смислові відтінки та стильові особливості функціонування.

Ефективність роботи, спрямованої на розвиток стилістичних умінь і навичок учнів 10 класу загальноосвітньої школи, залежить від умілого добору різнотипних вправ, побудованих на стилістично диференційованих текстах. Ми пропонуємо ряд стилістичних тренувальних вправ, що включають завдання редагування.

Перебудуйте синтаксичні конструкції, виправивши помилки.

Цією машиною користуємося я та моя донька, якій вже п'ятнадцять років. Сергій обирає костюм у відділі чоловічого одягу. Після школи ви потрапите у дійсне, реальне життя. Т.Шевченко справив великий вплив на розвиток української літературної мови. У роки Великої Вітчизняної війни українці воювали за волю і свободу. Так тільки мати може любити ніжною любов'ю.

2. Відредагуйте речення. Поясніть причини граматико-стилістичних помилок.

Стилістика – це буде один із розділів науки про мову, що вивчає функціональні стилі мовлення і використання мовних одиниць. Оратор – це котрий вміє гарно говорити. Вулиця Шевченка – це де автобусна зупинка. Олена Іванівна – цікавий співрозмовник. Квіти – краще любого найбільш ціннішого подарунка.

Виправте неправильні вирази.

Багаточисельні шанувальники, йти лівою стороною вулиці, магазин вже закритий, на слідуючий рік, приймати участь, слідуюча зупинка, другим разом принесу, заказний лист, сміливий ризик, поштовий адрес, рознічна ціна, краций всіх, у мене є диск, кидатися у вічі, другим разом, не дивлячись на це, в дев'ять годин, повістка дня, дорожий всього, посміхаюча дівчина.

4. Прочитайте речення. Чи відповідають синтаксичні конструкції стилістичним нормам? Відредагуйте їх.

Допоможи мені, брат, у цій справі. Ми поїдемо до бабусі, не дивлячись, що дороги розвезло від зливних дощів. Лягаючи спати, я хочу встигнути перевірити диктанти. Я вибачаюсь, що спізнилась. На стелі висіла чудова кристальна люстра. Поставте ручки і приготуйтеся читати. Чого ти так нервуєш? В окремих місцях Карпат все частіше мають місце сильні повені.

5. Виправте помилки відповідно до правил евфонічності українського мовлення.

Наш вчитель, там в житах, Олена і Іван, поїхала у Острог, купалася у озері, замітки з залу суду, робота із слухачами, виконай управу, вірю у добро, брат ввійшов в хату, їхали в вагоні, вітер з сходу, лист з Львова.

6. Поясніть, чому цей текст є недоречним. Напишіть листа своїй подрузі (другові). Порівняйте тексти.

Високоповажна подруго! Цим листом доводжу до твого відома, що мала намір приїхати до тебе, а тут така вийшла справа – отримала від профкому путівку в санаторій.

Отже, не можу відмовитися – бо ж горить. Бажаю тобі здоров'я, щастя, кохання. Побачимося. Твоя вірна подруга Оксана Олександрівна.

7. Розгляньте синонімічний ряд слів. Визначте, стильову приналежність кожної мовної одиниці.

Сказати, промовити, висловитися, лягнути, як в око вліпити, звеліти, викласти свою думку, розповісти.

8. Відредагуйте речення.

На уроці ми власноруч писали автобіографію. Свій власний внесок він недооцінив. Тепер разом із заспівувачем хор співає українські народні пісні. Ці незначні дрібнички псують настрої на весь день. У туристичному поході нас очікувала непередбачувана несподіванка.

9. Доберіть правильні відповідники. Складіть із ними речення.

Парик, здавати екзамени, існуючі ціни, пошліна, таможня, багаточисленний, співпадає, читаюча публіка.

10. Складіть речення зі словами, що близькі за значенням. Поясніть їх лексичне значення і функціональні особливості.

Здатний – здібний – спроможний. Військовий – военний. Усмішка – посмішка. Свідоцтво – свідчення. Приморозки – заморозки. Пам'ятка – пам'ятник. Загальний – спільний. Відчуття – почуття.

11. Перекладіть українською мовою. Проаналізуйте відповіді однокласників з погляду їх стилістичної правильності.

Публичное заявление, несравнимые понятия, общественное мнение, гражданская позиция, основы знаний, область сердца, область вечных снегов, уникальное явление, сравнительное языкознание.

12. Виправте речення. Поясніть причини стилістичних помилок.

Ще один космічний корабель був виведений на орбіту з людиною-пасажиром на борту. Для послуг киян щоденно працює міський транспорт: автобуси, авто, таксі, метрополітен. За останній місяць на заводі зафіксовано десять самовільних прогулів. Оленка з минулого року являється членом нашого клубу. Дівчата залишилися поговорити один на один.

Сьогодні випускник школи – майбутній громадянин суверенної європейської держави – повинен досконало володіти рідною мовою. Вчитися гарному мовленню ніколи не пізно, а вдосконалювати свої мовленнєві вміння і навички слід впродовж всього життя. Добираючи мовні засоби, людина має бути впевнена, що адресат її зрозуміє точно, однозначно. Стилістично правильне мовлення – це доречне мовлення, тобто таке, що відповідає ситуації спілкування, організоване відповідно до певного функціонального стилю. Стильова доречність твориться співмірністю, узгодженістю мовних засобів, їх несуперечністю.

Отже, у процесі розвитку мовлення учнів 10 класу необхідно формувати стилістичні вміння і навички редагування й аналізу, критики, відбору мовних засобів та їх взаємодії; спостереження за зміною значень слів, коли вони об'єднуються з іншими словами. Школярі при систематичному контролі процесу навчання усвідомлюють, що вони повинні бути готовими до звіту про знання перед іншими, а це змушує звітувати передусім перед собою. Ці фактори позитивно позначаються не тільки на глибшому усвідомленні змісту висловлювання, а й мовному оформленні, використанні стилістичних засобів. У процесі вироблення стилістичних умінь і навичок формувати, відтворювати, аналізувати й редагувати своє мовлення в учнів утворюється свій, особистий стиль мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куляс П. Редагування – справа потрібна і цікава (Практичні завдання) // Дивослово. – 2003. – № 2. – С. 51-56.
2. Культура фахового мовлення: Навчальний посібник / За ред. Н.Д.Бабич. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – 572с.
3. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. – М., 1969.

4. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад. Посібник для вчителів. – К.: Рад. шк., 1984. – 223с.
5. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Кол. авторів за ред. М.І.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149с.
7. Ярмолюк А. Система вправ з редагування у новому підручнику української мови // Укр. мова і літ. в школі. – 2004. – № 7-8. – С.15-18.

УДК 372:461

Ляшкевич А.І.

ЗНАЧЕННЯ ОРФОЕПІЧНИХ НОРМ У НАВЧАННІ УСНОГО МОВЛЕННЯ П'ЯТИКЛАСНИКІВ

У статті розкриваються питання формування навичок орфоєпії у школярів 5 класів загальноосвітніх шкіл. Розвиток комунікативних умінь залежить від правильної вимови слів. Велике значення має організація роботи на побудову словосполучень, речень, текстів, усних і письмових висловлювань учнів. Правильний підбір методів і прийомів навчання орфоєпії позитивно впливає на розвиток усного мовлення п'ятикласників.

The issues of pronunciation skills formation of the 5th form pupils of the secondary schools are given in the article. The development of communicative skills depends on the right words pronunciation. The organization of work for building of word-combinations, sentences, texts, oral and writing students' speeches is very important. The right choice of methods and approaches of pronunciation teaching positively effects on the development of the five-year pupils' oral speech.

Актуальність теми визначається важливістю засвоєння норм української літературної вимови для вільного оволодіння українською мовою. Вирішення цієї проблеми знаходить своє відображення у Концепції мовної освіти 12-річної школи, Державного стандарту базової і повної середньої освіти та Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Необхідно удосконалювати практику навчання школярів орфоєпічних норм. Робота з попередження помилок у вимові учнів попередньо не планується, ведеться найчастіше не систематично. Методисти та вчителі-словесники підтверджують, що епізодичне виправлення орфоєпічних помилок не дає суттєвих позитивних результатів.

Аналіз практики навчання орфоєпічних норм дозволяє говорити про те, що в 5 класі передбачаються періоди більш інтенсивного формування орфоєпічних навичок, наприклад, при вивченні розділу “Фонетика, графіка, орфоєпія”, і періоди менш активної роботи у цьому напрямленні, періоди спаду – при вивченні інших розділів курсу.

Вирішення проблеми формування орфоєпічних навичок було предметом дослідження учених-педагогів і вчителів на всіх етапах розвитку школи.

Необхідність активізації роботи формування орфоєпічних навичок підкреслювали Р.Аванесов, С.Бернштейн, Ф.Буслаєв, Г.Винокур, Д.Ушаков, К.Ушинський, Л.Щерба та інші дослідники.

Питаннями методики навчання орфоєпічних навичок займалося багато лінгводидактів (І.Баранников, Н.Бакєєва, Б.Гулакян, А.Текучов, Г.Фірсов).

Формуванню орфоєпічних навичок сприяє виявлення ефективних методів і прийомів навчання. Правильна вимова визначається комунікативною функцією. Від орфоєпічної грамотності, як відомо, залежить не тільки естетична сторона мовлення, але і його семантика, бо відхилення від норм вимови спричиняє нерозуміння мовлення, викликає порушення процесу усного обміну думками.